

УДК 342.511.1/5-044.2(44+477)

Андріанна БАДИДА
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
Andrianna.badyda@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5980-5132

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТА У ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УКРАЇНІ: ПОШУК ДОВЕРШЕНОГО ЗРАЗКА

<http://doi.org/10.23939/law2025.45.009>

© Бадіда А., 2025

Стаття присвячена дослідженню правового статусу Президентів у Французькій Республіці та в Україні. Обидві держави є змішаними республіками та мають певні спільні ознаки. Задля розуміння переваг та недоліків у повноваженнях глав досліджуваних держав та можливої їх оптимізації в Україні й проводиться порівняльний аналіз інститутів Президента, зокрема з погляду охорони Конституції та ролі Президентів у захисті прав людини, що й становить актуальність теми дослідження. І у Французькій Республіці, і в Україні Президенти є гарантами національної незалежності, неподільності території та охорони прав людини.

Метою статті є аналіз повноважень Президентів Франції та України і виявлення спільних та відмінних ознак у їхньому правовому статусі. Крім того, дослідження ролі Президентів двох держав у забезпеченні ними дотримання Конституції та захисту прав людини.

Президент Франції здійснює повноваження як особисто, так і разом з Прем'єр-міністром. В Україні певні акти Президента, що передбачені Конституцією, повинні скріплюватися підписами Прем'єр-міністра. В аспекті взаємодії з гілками влади, у Франції Президент Республіки очолює уряд (Раду Міністрів) за наявності Прем'єр-міністра, а в Україні роботою Кабінету Міністрів керує Прем'єр-міністр. Як у Франції, так і в Україні Президент може звертатися до органів конституційної юрисдикції з поданнями та накладати вето на закони, що порушують права людини. Крім того, проаналізовано специфіку надзвичайних повноважень глав держав обох країн, а також процедуру усунення їх з посад та виявлено відмінності.

Зроблено висновки, що у Французькій Республіці Конституційна рада (орган конституційної юрисдикції) не може перевіряти акти Президента республіки на відповідність Конституції, вона перевіряє лише законодавчі положення, тоді як в Україні Конституційний Суд перевіряє на відповідність Конституції акти Президента. Виявлено відмінності щодо відповідальності глав держав, їхнього місця у виконавчій гілці влади та впливі на уряд зокрема.

Ключові слова: Президент Французької Республіки, Президент України, правовий статус Президента, повноваження Президента, охорона Конституції, захист прав людини.

Постановка проблеми. Інститут Президента держави, безумовно, є важливою складовою частиною будь-якої напівпрезидентської республіки, якими є Французька Республіка та Україна.

Крім того, його роль є важливою у дотриманні базових конституційних цінностей, захисті конституційного тексту та гарантуванні прав людини.

Основним завданням Президента у державі, заснованій на верховенстві права, є нагляд за дотриманням Конституції. У Франції та Україні, зважаючи на норми Конституції, глава держави є гарантом національної незалежності, цілісності території (ст. 5 Конституції Французької Республіки, ст. 102 Конституції України). В Україні загальний нагляд за дотриманням міжнародних договорів здійснюється Міністерством закордонних справ України (ст. 15 Закону України “Про міжнародні договори України” від 21 грудня 1993 р.), а Міністр закордонних справ призначається за поданням Президента. У Франції цю ж функцію здійснює Президент (ст. 102 Конституції Франції).

Аналіз дослідження проблеми. Проблематика особливостей правового статусу Президента є досить досліджуваною як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. Зокрема, деякі аспекти проаналізовано у працях Стефана Мутона, Еріка Тупіна (із французьких), Ю. Н. Тодики, В. М. Шаповала (з українських) та багатьох інших вчених.

Метою статті є аналіз правового статусу Президентів Французької Республіки та України, також з погляду його ролі у захисті Конституції та прав людини.

Виклад основного матеріалу. Констатуємо, що до Конституції Французької Республіки 1958 року було внесено кілька змін, одна з яких – це вибори Президента прямим голосуванням, що підтверджено референдумом, який було проведено у 1962 році. Ця зміна є важливою в аспекті народної легітимності, яку отримує внаслідок цього Президент. Також 2 жовтня 2000 року Конституційним законом було змінено строк повноважень Президента з семи до п’яти років [1]. Що стосується обрання Президента в Україні, – це також прямі вибори та п’ять років (ст. 103 Конституції України) [4].

Зазвичай Президент має два типи повноважень – особисті та ті, які він поєднує з Прем’єр-міністром. У Франції до так званих особистих зараховують такі повноваження: призначення Прем’єр-міністра (ст. 8), ініціатива проведення референдуму (ст. 11), розпуск парламенту (ст. 12), призначення трьох членів Конституційної ради (ст. 56), може зобов’язати Конституційну раду (орган конституційної юрисдикції) перевірити на предмет відповідності Конституції міжнародне зобов’язання (ст. 54) або закон (ст. 61) тощо [2]. Щодо ст. 11 Конституції, то референдум може стосуватися, зокрема, організації державної влади, наприклад, скорочення кількості депутатів і сенаторів, реформ в економічній, соціальній та екологічній сферах. Прикладом є пенсійна реформа Еммануеля Макрона. Крім того, референдум може стосуватися ратифікації міжнародного договору, прикладом слугує Маастрихський договір 1992 року [3]. Крім того, Президент Франції веде переговори і ратифікує міжнародні договори (ч. 1 ст. 52 Конституції) та забезпечує представництво країни на міжнародній арені, тож дипломатія є ще однією привілейованою сферою компетенції глави французької держави. Так само Президент України має повноваження щодо міжнародних відносин тощо (п. 3, 4, 5 ст. 106 Конституції України) [4]. Коментуючи ст. 56 Конституції Франції, у якій йдеться про призначення трьох членів Конституційної ради, у тому числі Президентом Республіки, варто відзначити, що п. 3 цієї статті передбачає, що Президента Ради призначає Президент Французької Республіки [2]. Ну, і, звісно, факт присутності колишніх Президентів Республіки у складі Ради (ex officio) вказує на зв’язок інституту Президента з органом конституційної юрисдикції. Тобто, крім дев’яти членів Ради, автоматично до її складу належать колишні Президенти. Цей факт ставить під сумнів незалежність членів Ради та жваво обговорюється у французьких наукових колах. В Україні колишні Президенти до Конституційного Суду України не входять.

Інші повноваження Президента Франції, які він здійснює разом із Прем’єр-міністром, полягають у такому: призначення міністрів на посади та припинення їхніх повноважень (ст. 8), право помилування (ст. 17), організація референдуму у випадках, передбачених Конституцією (ст. 89) [2].

Варто зазначити, що право помилування було дещо реформоване після конституційної реформи 2008 року. Тепер глава держави може використовувати це право лише в індивідуальному порядку (ст. 17 Конституції 1958 року). В Україні в останній частині ст. 106 Конституції зазначено також, що низка повноважень має бути реалізована Президентом разом з Прем'єр-міністром. Іншими словами, акти Президента України, що прийняті у межах повноважень, які передбачені пунктами 5, 18, 21 ст. 106, повинні скріплюватися підписами Прем'єра [4].

Президент Французької Республіки очолює Раду Міністрів (уряд) (ст. 9 Конституції Франції) [2], що є особливістю французького правопорядку. Він головує на засіданнях уряду, при тому, що Прем'єр-міністр координує роботу Ради Міністрів та відповідає за реалізацію політики і є підпорядкованим Президентові. Натомість, в Україні – не Президент, а “Прем'єр-міністр керує роботою Кабінету Міністрів України...” (остання частина ст. 114 Конституції України) [4].

Президенти обох держав мають повноваження щодо промудрації законів, що були остаточно прийняті парламентами. У Франції та Україні це відбувається через 15 днів після передання тексту закону Президентові (ст. 10 Конституції Франції та ст. 94 Конституції України).

Французький вчений Стефан Мутон вважає, що у Франції орган конституційного контролю – Конституційна рада, є продуктом “президентської волі” з досить специфічною політичною перспективою на початку. Для цього органу характерні такі повноваження, які починаються з регулювання органів державної влади, а закінчуються захистом прав людини. Підтвердженням цього, наприклад, є конституційна реформа 2008 року, що була ініційована Президентом Франції Ніколя Саркозі [5, р. 318], одним із найпотужніших нововведень якої стало посилення ролі конституційного судочинства та введення апостеріорного конституційного контролю у вигляді пріоритетного питання конституційності (QPC).

Конституція Франції у ст. 7 передбачає важливу місію Конституційної ради у виборах Президента, їх організації та проведенні. Зокрема, Рада оцінює обставини та приймає рішення щодо їх важливості, якщо йдеться про вакантну посаду Президента (ст. 7) тощо [2]. В Україні такі повноваження виконує Центральна виборча комісія.

Враховуючи обов'язок Президента захищати права людини у Франції, він може накласти вето на ті законодавчі положення, які порушують права, передбачені Конституцією 1958 року. Ба більше, Президент Республіки може передати питання до Конституційної ради на основі ст. 61 Конституції, виявляючи повагу до зобов'язань, що на нього покладені, та показати те, що він пов'язаний із здійсненням судового захисту прав від рішення парламенту, наслідки якого можуть бути небезпечними для дотримання конституційних прав [5, р. 319]. В Україні Президент має також право вето щодо прийнятих парламентом законів з наступним їх поверненням на повторний розгляд до останнього (п. 30, ст. 106 КУ), а також має право звертатися до Конституційного Суду із конституційним поданням. Так само Конституційний Суд України може вирішити питання про відповідність Конституції України актів Президента (п. 1 ст. 150 Конституції України). Звертаємо увагу, що у Французькій Республіці Конституційна рада не може перевіряти акти Президента республіки на відповідність Конституції, вона перевіряє лише законодавчі положення.

Особливо важливого значення сьогодні набуває повноваження Президента захищати державу у разі реальної загрози. В Україні війна, розв'язана росією, триває роками, тому місія Президента захищати цінності демократії та людського життя є очевидною. У Французькій Республіці, до речі, також міститься одне з надзвичайних президентських обов'язків, яке передбачене ст. 16 Конституції, воно полягає у вживанні Президентом заходів, які потрібні в обставинах серйозної небезпеки чи загрози. Про це глава держави повинен порадитись з вищими органами влади, зокрема, після офіційних консультацій з Прем'єр-міністром, головами палат парламенту, а також Конституційною радою. Наступний крок – це інформування населення про ситуацію, що відбувається [2]. Варто наголосити, що внаслідок реформи від 2008 року застосування цієї статті обмежилось. Після 30 днів здійснення виключних повноважень Конституційна рада може з представниками палат парламенту, 60 депутатами або 60 сенаторами, перевірити умови звернення до ст. 16. До речі, ст. 16 за весь час

існування П'ятої Республіки застосовувалась лише раз Шарлем де Голлем в 1961 році під час спроби військового путчу в Алжирі [6].

Якщо Президент Франції перевищує свої повноваження, то діє ст. 68, що передбачає можливість відсторонення Президента з посади. Органічним законом від 24 листопада 2014 року був встановлений порядок застосування цієї статті. Саме Високий суд (франц. – *La Haute Cour*) розглядає звинувачення, ініційовані парламентом проти Президента Республіки. Цей орган з'явився у Франції унаслідок перегляду Конституції 23 лютого 2007 року. Тож рішення про скликання Високого суду є результатом ухвалення клопотання про прийняття резолюції двома палатами парламенту відповідно до умов, передбачених ст. 68 Конституції. До речі, відхилення пропозиції про дозвіл однієї із двох палат парламенту веде до припинення вищевказаної процедури. Коли пропозиція про резолюцію, що спрямована на засідання Високого суду, приймається кожною з палат, то Бюро Високого суду збирається негайно. У Законі вказано на склад Бюро Високого суду – 22 члени, що призначаються із свого складу в однаковій кількості від Національного зібрання та Сенату. Законом передбачені також наявність Голови та канцелярії Високого суду. Процедура імпичменту виглядає так: пропозиція про засідання Високого суду повинна бути прийнята більшістю у дві третини голосів кожної з палат. Пізніше Високий суд під головуванням Голови Національної асамблеї протягом одного місяця приймає рішення про усунення Президента з поста більшістю у дві третини своїх членів [7]. В Україні ст. 111 Конституції України передбачає також процедуру усунення глави держави з поста. Але не менш як двома третинами від свого конституційного складу Верховна Рада звинувачує Президента, а уже трьома четвертими – саме рішення про усунення (маючи водночас відповідні висновки Конституційного Суду та Верховного Суду) [4]. До речі, повертаючись до Французької Республіки, окрім Високого суду, що створений для проведення процедури імпичменту Президента, існує ще Суд Республіки, що розглядає звинувачення проти членів уряду (міністрів). Обидва вищевказані суди не є частиною судової системи Франції, адже створені саме для одного – розгляд обвинувачень проти чиновників.

Висновки. Інститути Президента у Французькій Республіці та Україні мають багато спільного, зокрема, їхній правовий статус полягає у тому, що вони є главами держав та виступають від їх імені, є гарантами дотримання Конституції та захисту прав людини. Крім того, є чимало відмінностей у повноваженнях Президентів обох держав. Ідеться про конституційну відповідальність, їх статус у системі органів виконавчої влади та вплив на уряд, організацію референдумів та низку інших відмінностей. Щодо надзвичайних повноважень, то у Франції, згідно з Конституцією, Президент має більше автономії у цих питаннях, натомість в Україні запровадження таких заходів потребує обов'язкового схвалення парламенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Loi constitutionnelle n° 2000-964 du 2 octobre 2000 constitutionnelle relative à la durée du mandat du Président de la République. Adoptée par référendum. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-revisions-constitutionnelles/loi-constitutionnelle-n-2000-964-du-2-octobre-2000> (Accessed: 16.08.2024).
2. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (Accessed: 16.08.2024).
3. Eric Turpin. Présidentielle: à quelles conditions Emmanuel Macron et Marine Le Pen peuvent-ils utiliser le référendum? *France Bleu*. Mardi 2 avril 2022. URL: <https://www.francebleu.fr/infos/politique/referendum-modification-de-la-constitution-ce-que-prevoient-les-textes-1650114659> (Accessed: 16.08.2024).
4. Конституція України. База даних “Законодавство України” / ВР України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 16.09.2024).
5. Stéphane Mouton. Le président de la République et le Conseil constitutionnel: Quelle influence dans le rôle de protection des droits et libertés? *Open Edition Books*. P. 311–341. URL: <https://books.openedition.org/editions-cnrs/13306> (Accessed: 15.08.2024).

6. Quel pouvoir donne l'article 16 de la Constitution au Président de la République? Site officiel de Conseil Constitutionnel. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/quel-pouvoir-donne-l-article-16-de-la-constitution-au-president-de-la-republique> (Accessed: 25.11.2024).

7. Loi organique n° 2014-1392 du 24 novembre 2014 portant application de l'article 68 de la Constitution. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000029796562> (Accessed: 16.08.2024).

REFERENCES

1. **Constitutional Law** No. 2000-964 relating to the term of office of the President of the Republic. Adopted by referendum. (2000, October 2). Retrieved from: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-revisions-constitutionnelles/loi-constitutionnelle-n-2000-964-du-2-octobre-2000> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

2. **Full text of the Constitution in force**. (1958, October 4). Retrieved from: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

3. Turpin, Eric. (2022). **Présidentielle: à quelles conditions Emmanuel Macron et Marine Le Pen peuvent-ils utiliser le référendum?** *France Bleu*. Mardi 2 avril 2022. Retrieved from: <https://www.francebleu.fr/infos/politique/referendum-modification-de-la-constitution-ce-que-prevoient-les-textes-1650114659> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

4. Constitution of Ukraine. *Baza danyh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy* 1996. No. 30. St. 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 16.09.2024). [In Ukrainian].

5. Mouton, Stéphane. (2017). **Le président de la République et le Conseil constitutionnel: Quelle influence dans le rôle de protection des droits et libertés?** Le Président de la Ve République et les libertés, édité par Xavier Bioy et al., CNRS Éditions, 2017: P. 311–341. Retrieved from: <https://doi.org/10.4000/books.editions-cnrs.13306> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

6. **What power does article 16 of the Constitution give to the President of the Republic?** Official site of the Constitutional Council. Retrieved from: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/quel-pouvoir-donne-l-article-16-de-la-constitution-au-president-de-la-republique> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

7. Organic Law No. 2014-1392 implementing Article 68 of the Constitution. (2014, November 24). Retrieved from: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000029796562> (Accessed: 16.08.2024). [In French].

Дата надходження статті: 04.01.2025 р.

Andrianna BADYDA

State University of Ukraine "Uzhhorod National University",

Associate Professor of the Department of

Theory and History of State and Law,

Faculty of Law,

Ph.D. in Law, Associate Professor

Andrianna.badyda@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5980-5132

INSTITUTE OF THE PRESIDENT IN THE FRENCH REPUBLIC AND UKRAINE: SEARCH FOR THE PERFECT SAMPLE

The article is devoted to the researching of the legal status of the Presidents in the French Republic and in Ukraine, because both states are semi-presidential republics and have common features. In order to understand the advantages and disadvantages of the powers of the heads of the studied states and their possible optimization in Ukraine, a comparative analysis of the institutions of the President is conducted, including from the point of view of protecting the Constitution and the role of Presidents in the protection

of human rights, which is the relevance of the research topic. Both in the French Republic and in Ukraine, the Presidents are guarantors of national independence, territorial indivisibility and protection of human rights.

The purpose of the article is to analyze the powers of the Presidents of France and Ukraine and to identify common and different features in their legal status. In addition, the study of the role of the Presidents of the two states in ensuring their compliance with the Constitution and protection of human rights.

The President of France exercises authority both personally and together with the Prime Minister, which is discussed in the article. In Ukraine, certain acts of the President provided for by the Constitution must be signed by the Prime Minister. In terms of interaction with branches of government, in France the President of the Republic heads the government (Council of Ministers) in the presence of the Prime Minister, and in Ukraine the work of the Cabinet of Ministers is managed by the Prime Minister. Both in France and in Ukraine, the President can apply to the bodies of constitutional jurisdiction with submissions and veto laws that violate human rights. In addition, the specifics of the extraordinary powers of the heads of state of both countries were analyzed, as well as the procedure for their removal from office, and differences were identified.

It was concluded that in the French Republic the Constitutional Council (a body of constitutional jurisdiction) cannot check the acts of the President of the Republic for compliance with the Constitution, it only checks legislative provisions, while in Ukraine the Constitutional Court checks the acts of the President for compliance with the Constitution. Differences regarding the responsibility of heads of state, their place in the executive branch of power and influence on the government, etc., were revealed.

Keywords: President of the French Republic, President of Ukraine, legal status of the President, powers of the President, protection of the Constitution, protection of human rights.